Tenojoen kalastussäännön korvaaminen uudella kalastussäännöllä

HE 9/2024 vp

Maa- ja metsätalousvaliokunta 8.3.2024

Tapio Hakaste ja Sari Järvelä

Maa- ja metsätalousministeriö

Teno on maailman merkittävimpiä lohijokia

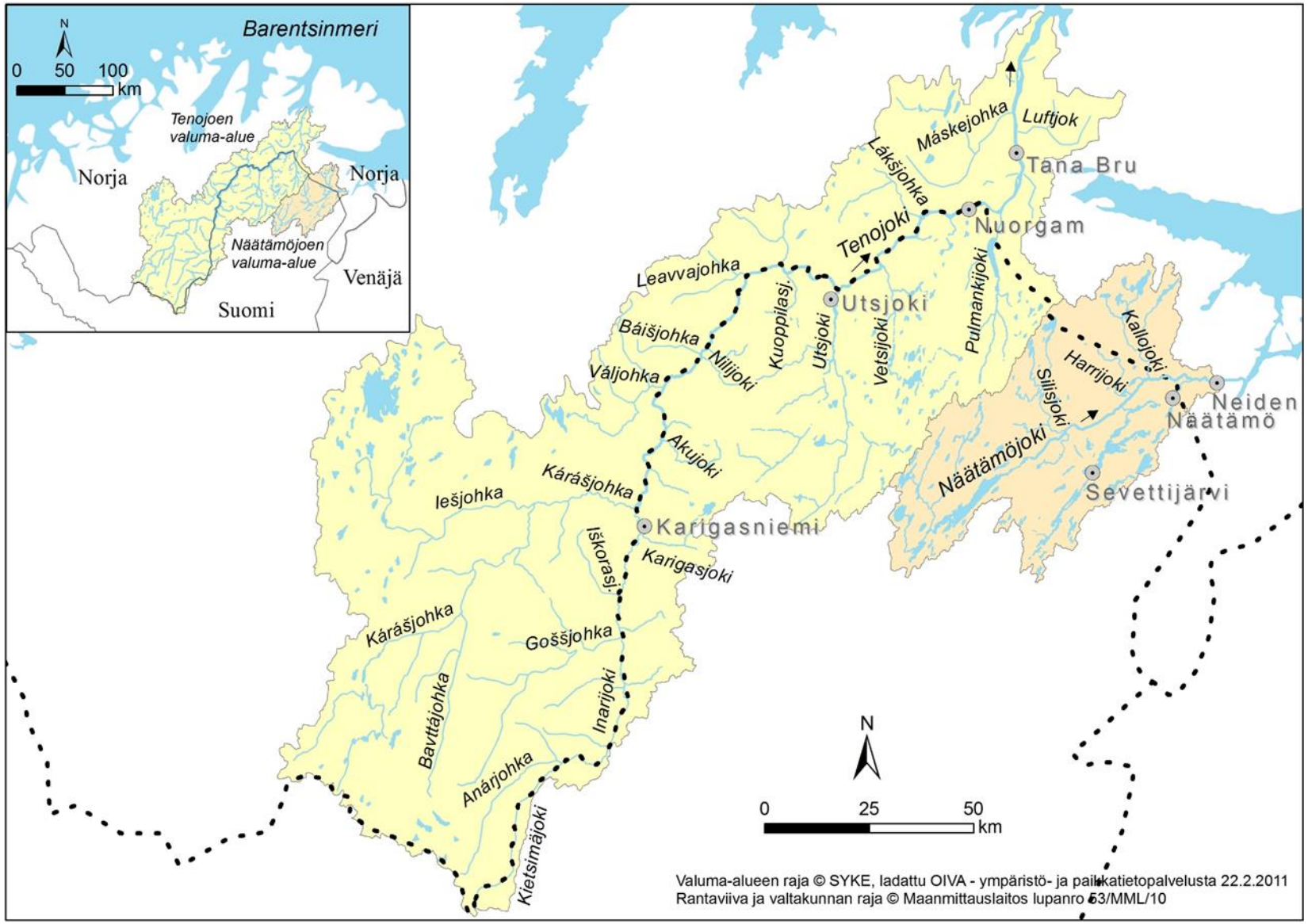

- Huomattavan suuri verrattuna useimpiin muihin lohijokiin
- Noin 30 eriytynyttä lohikantaa, genetiikka
- Valtaosa Tenon lohikannoista kärsii ylikalastuksesta
- Viimeisimpänä ongelmana lohien eloonjäännin heikkeneminen meressä
- Norjalle kuuluu 2/3 lohentuotantoalueista ja joen alaosa

Mittava seuranta, paljon tietoa lohikannoista, tilannekuva tarkka

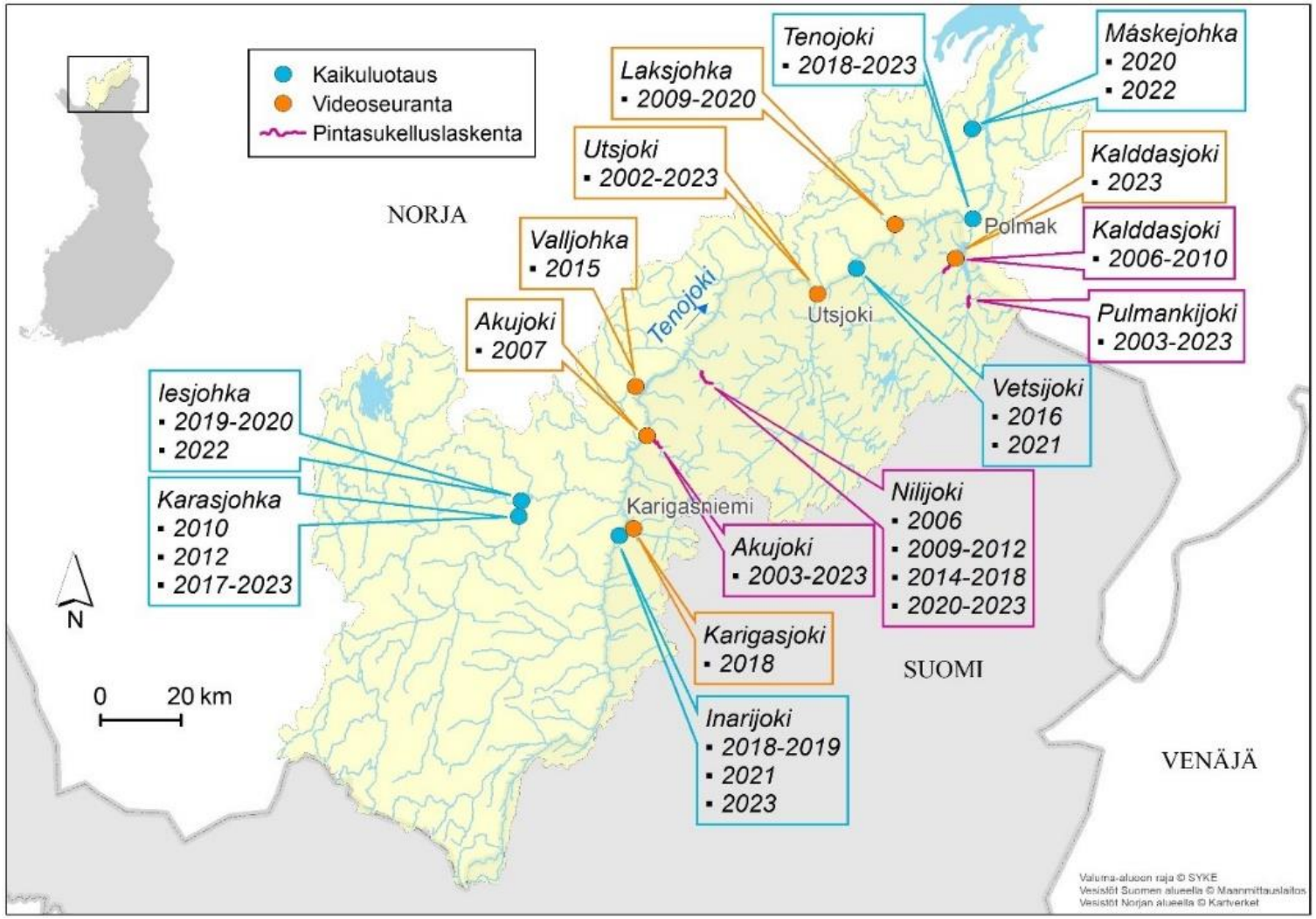

- Pitkäaikaiset ja monipuoliset seurannat tuottavat tietoa
  - Kaikuluotaus, videokuvaus, pienten jokien sukelluslaskenta
- Yksityiskohtaista tietoa vaellusajoista

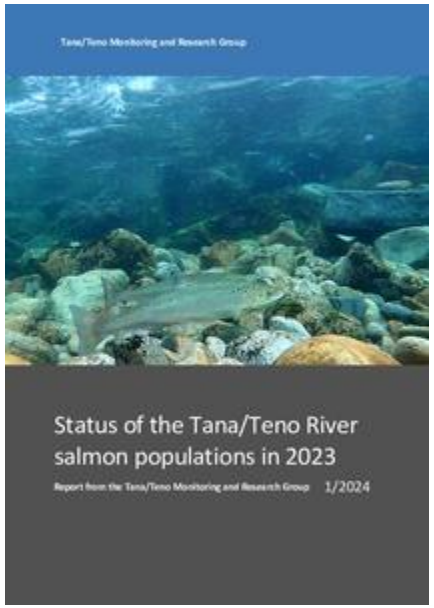

Tenon lohikantojen heikkeneminen ja elvytystoimet

- **2017 Tenon kalastussopimus ja elvyttävä kalastussääntö**
  - Kalastuskuolevuuden vähentäminen n. 30 %, ylikalastusongelma vesistön latvoilla
  - Rajoitusten kohdentaminen aikaisin nouseviin usean merivuoden emolohiin ja uudelleen kudulle palaaviin lohiin kalastuskauden alussa
    - On ollut välttämätöntä rajoittaa perinnepyydysten käyttöä, kumulatiivisen kalastuksen ongelma Tenojoen vesistön latvoilla
  - Poikkeuksellisen pitkä elvytysaika saamelaisen kalastuskulttuurin jatkumisen turvaamiseksi
  - Kalastuskuolevuus väheni ennakoidusti, lohikannan heikkeneminen pysähtyi
- **2019 mereltä jokeen palaavan lohimäärän voimakas lasku**
  - Meriympäristön muutokset, jotka liittyvät mitä ilmeisimmin ilmastonmuutokseen
  - Mereltä palaava lohimäärä romahti, koski koko vesistöä
  - Tilanteeseen reagoitu kieltämällä lohenkalastus vuosina 2021, 2022 ja 2023

Tenon lohikantojen tila edelleen huono

- V. 2023 mereltä palaava lohimäärä samalla tasolla tai pienempi kuin vuonna 2020
  - Kestävyyttä kuvaavat kutukantatavoitteet eivät täyttyneet, vaikka kalastusta ei ollut lainkaan vuonna 2021-2023
- Lohenkalastuksen täyskielto v. 2021-2023 on lisännyt emokalamäärää huomattavasti

  -> Keväällä 2023 syntyvät poikaset palaavat aikuisina jokeen n. 6-7 vuoden päästä
- Biologinen neuvonanto tässä tilanteessa:

Punaisen tilaluokan lohikantoja ei pitäisi kalastaa lainkaan ennen kuin ennusteet viittaavat lohikantojen kehittymiseen kohti tilaa, jossa on hyödynnettävää ylijäämää ja lohikantojen tilaluokitus muuttuu vähintään oranssiin luokkaan.

Mereltä palaava lohimäärä (PFA) koko Teno

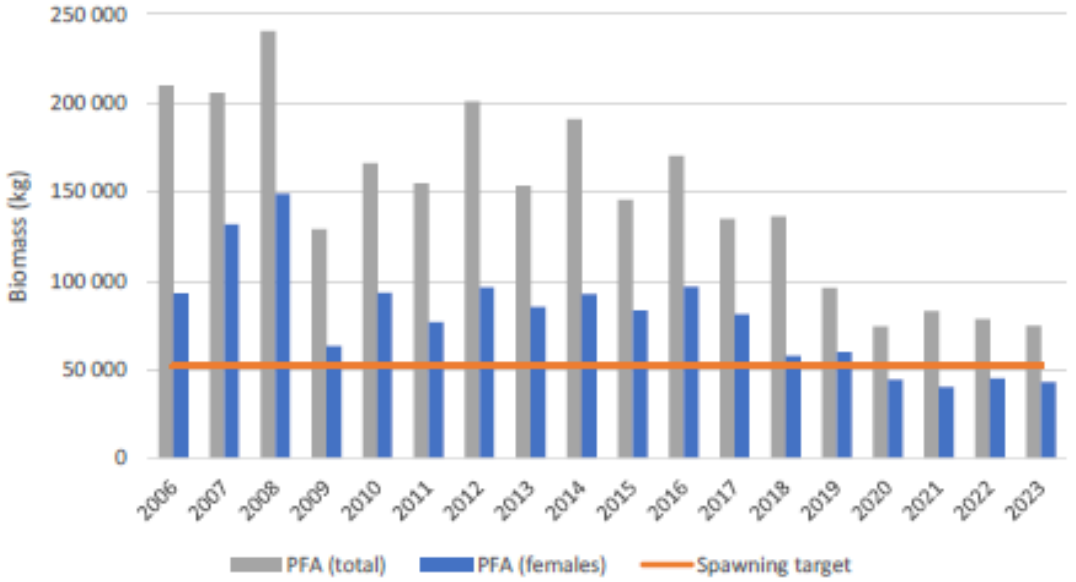

Tenon lohikantojen tutkimusryhmän raportti 1/2023

Taustaa kalastussääntöneuvotteluihin

- Neuvotteluvaltuuskunnan asettaminen 19.5.2020, valtioneuvoston lausuma:
  - Asettaessaan valtuuskunnan Valtioneuvosto korostaa, että Suomen lähtökohtana neuvottelussa on, **ettei Tenojoen vesistön lohikantojen elpyminen vaarannu**.
  - Valtioneuvosto edellyttää, että neuvottelussa on **edistettävä saamelaisten oikeuksien toteutumista**. Lohenkalastus Tenojoessa liittyy kiinteästi saamelaiseen kulttuuriin alkuperäiskansana.
  - Lausumassa on lisäksi viitattu
    - aiempaan eduskunnan lausumaan (EV 16/2017 vp), [saalis]kiintiöiden käytön arviointi
    - saamelaiskäräjälain neuvotteluvelvoitteeseen (neuvottelu aloitettu jo ennen neuvotteluprosessin käynnistymistä)
- Neuvotteluasetelma muuttui, kun mereltä palaava lohimäärä laski voimakkaasti 2019 jälkeen

Neuvotteluprosessi

2020
- Neuvottelualoite Norja 8.11.2019
- Utsjoella järjestettiin työpajatyyppinen kuulemistilaisuus 7.3.2020
- Ehdotuksia kalastussäännön muuttamistarpeesta lausuntopyynnöllä 7.2.-2.3.2020
- Kalastussääntöneuvottelut käynnistyivät vuoden 2020 kesällä Norjan aloitteesta
- Suomen valtuuskunta asetettiin 20.5.2020

2021
- Neuvottelut keskeytyivät keväällä 2021, syynä lohikantojen tilan voimakas heikentyminen
- Ensimmäinen lohenkalastuskielto voimaan
- Neuvotteluja jatkettiin loppuvuodesta 2021

2022
- Neuvotteluja jatkettiin päivitetyistä lähtökohdista
- Keskeisenä kysymyksenä vähäinen lohenkalastus ja sen järjestäminen

2023
- Viimeinen valtuuskuntien välinen neuvottelu maaliskuussa, lohenkalastuskysymykset poliittiselle tasolle
- Loput yksityiskohdat ratkaistiin kesäkuussa puheenjohtajiston kokouksissa
- Neuvottelutulos lausunnolla 30.6.-8.9.
- Muutoksia lausuntokierroksen perusteella, neuvottelut valtiosihteeritasolla, kyttyrälohen pyynti
- Kalastussääntö allekirjoitettiin 22 päivänä joulukuuta 2023 Oslossa
- HE lausunnolle 22.12.2023-15.1.2024

2024
- Lausuntopalautteen käsittely
- Laintarkastus ja oikeuskanslerin ennakkotarkastus
- Hallituksen esitys 22.2.2024

Saamelaiskäräjälain 9 §:n neuvottelut

2020
- 7.2. ja 27.3.

2021
- 3.2. peruttu, 12.3.

2022
- 4.12. ja 17.8.

2023
- 7.2., 2.3., 21.3., 31.3., 12.5., 12.6.,
- 14.6., 22.6. ja 1.12.

2024
- 19.1.

Kalastussäännön keskeiset muutokset

- Lohenkalastuksen järjestäminen
  - Portaittainen avaaminen
  - Kulttuuriperusteinen poikkeuslupa, organisaatioille
  - Osallistumislupa verkkokalastukseen
  - Lapsilupien (alle 18 v) liittäminen kaikkiin kalastuslupatyyppeihin
- Muiden lajien kuin lohen kalastusta sallitaan aiempaa laajemmin
  - Vuosittaisissa 6 artiklan neuvotteluissa mukaan tulleet asiat
  - Meritaimenen asema kalastussäännössä, siirretty muut lajit -luokkaan
  - Meritaimenen kalastuspaikat
- Kyttyrälohen kalastusmääräykset

Lohenkalastuksen järjestäminen, niukan luonnonvaran ja saamelaiskulttuurin yhteensovittaminen

Biologisesti:
Miten saada lohikannat elpymään?

Ei kestäviä kalastus-mahdollisuuksia, ei kalastettavaa ylijäämää

Portaittainen kalastuksen avaaminen (1-4):

Heikoimpien lohikantojen tilanteen tarkastelu viikoittain kalastuskauden kuluessa

- Raja kalastuksen avaamiselle, **yksikin viikko**, jolloin alle 20 % lohista heikoimmassa tilaluokassa (punainen liikennevalo)
- Kalastajakohtaisia saaliskiintiöitä, kokorajoituksia käyttöön
- Poikkeuslupamahdollisuus kalastuskulttuurin siirtämiseen (40 §) myös, jos kalastusta ei avata

Kulttuurisesti:
Miten säilyttää Tenon saamelainen lohenkalastuskulttuuri?

Tietotaidon ja kulttuurin säilyttäminen elvytysajan yli

Vuosittain päätetyt määräykset saatetaan voimaan VN asetuksella

Miten portaat toimivat käytännössä

Taulukko eri kantojen nousuajoista (kalastussäännön pysyvä liite)

Viikko	21-23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
Teno pääuoma	9 %	14 %	15 %	20 %	23 %	35 %	42 %	46 %	55 %	53 %	60 %	48 %	53 %
Máskejohka	1 %	0.4 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	0.2 %	3 %	0.4 %
Buolbmátjohka/ Pulmankijoki	2 %	2 %	1 %	1 %	0.3 %	0.1 %	0 %	0.1 %	0.1 %	0 %	0 %	0 %	0.4 %
Lákšjohka	5 %	3 %	2 %	1 %	1 %	0.3 %	0.2 %	0.1 %	0 %	0.2 %	0 %	0 %	0 %
Veahčajohka/Vetsijoki	7 %	6 %	6 %	4 %	3 %	3 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	0.5 %
Ohcejohka/Utsjoki (+sivujoet)	7 %	11 %	11 %	6 %	5 %	4 %	3 %	3 %	1 %	2 %	1 %	0.3 %	0.4 %
Goahppelašjohka/ Kuoppilasjoki	2 %	5 %	3 %	4 %	2 %	2 %	1 %	1 %	1 %	0 %	1 %	0 %	0.2 %
Leavvajohka	2 %	4 %	3 %	3 %	3 %	2 %	1 %	1 %	1 %	0.1 %	1 %	0 %	0 %
Váljohka	10 %	7 %	5 %	4 %	2 %	2 %	1 %	1 %	1 %	0.3 %	0.4 %	1 %	0.2 %
Yläosan pienet sivujoet (Áhkojohka/Akujoki, Báišjohka ja Njiljohka/ Nilijoki	4 %	6 %	8 %	9 %	6 %	5 %	5 %	5 %	3 %	4 %	3 %	6 %	3 %
Kárášjohka	24 %	14 %	12 %	13 %	14 %	10 %	8 %	8 %	6 %	3 %	3 %	2 %	1 %
Iešjohka	19 %	11 %	12 %	11 %	12 %	11 %	10 %	8 %	6 %	7 %	4 %	4 %	4 %
Anárjohka/Inarijoki (+sivujoet)	10 %	16 %	20 %	24 %	27 %	25 %	27 %	25 %	23 %	28 %	26 %	34 %	37 %

Lohikantojen tila-arvio edellisellä kalastuskaudella (Seuranta- ja tutkimusryhmän vuosiraportti)

+

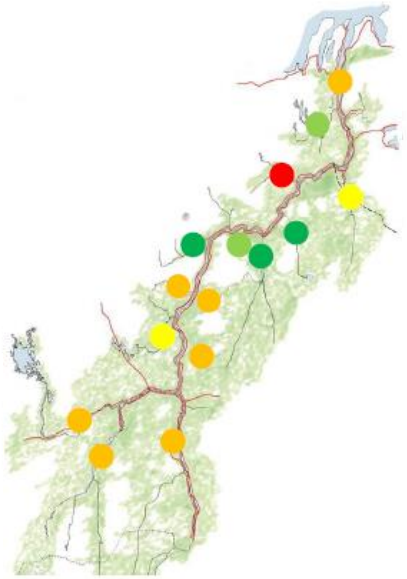

=

Todetaan kalastus-mahdollisuudet viikoittain tulevalle kalastuskaudelle

-> Lopputulos saatetaan voimaan kalastussopimuksen 6 artiklan mukaisesti pöytäkirjalla

Korkeimman oikeuden ratkaisujen merkitys

- KKO antoi huhtikuussa 2022 kaksi ratkaisua saamelaisten kalastuksesta Tenon vesistössä
- Ratkaisut perustuivat vuoden 2017 vallitsevaan lohikantojen tilaan, jonka jälkeen lohikantojen tila on heikentynyt
- Kohdistettaessa kalastusrajoituksia saamelaisten kalastukseen, rajoitusten on oltava oikeasuhtaisia ja välttämättömiä
  - Tätä arvioitu lohenkalastusta koskevia säännöksiä määriteltäessä
- Nykyisessä lohikantojen tilassa myös saamelaisten oikeutta kalastukseen on rajoitettava, jotta lohikannat elpyvät

Voimaansaattamislain muutokset

- 2 § *Sopimus kalastussäännön määräyksistä poikkeamiseksi*
  - Tarkennuksia
  - Lohenkalastuksen avaaminen, mmm toimivaltainen
  - Tenon kalatalousalue edustaa paikallisia kalastusoikeuden haltijoita
- 3 § *Kalastussäännössä tarkoitettu toimivaltainen viranomainen*
  - Määritelty aiempaa kattavammin, Lapin ELY-keskuksella keskeinen rooli
- 5 a § *Tenon lohikantojen hoitotyöryhmä*
  - Määritellään käytännössä jo toiminut valmisteluelin
- 10 § *Kalastuslupien hinnoittelu*
  - Muiden lajien kuin lohen kalastuslupa lisätty
- 12 § *Muualla kuin Tenojoen vesistön jokilaaksoissa vakinaisesti asuvien kalastusoikeuden haltijoiden kalastusluvat*
  - Kalastussäännön mukaisten lupien huomioiminen, samat periaatteet kuin aiemmin, muun kalan kalastuslupa, ei määrärajoitusta
- Teknisiä muutoksia
  - Pykäläviittaukset muuttuneet
  - Organisaatioiden nimet muuttuneet

Jatkoprosessi tästä eteenpäin

- Nykyisen kalastussäännön voimassaolo päättyy 1.5.2024
- Muutettu kalastussääntö tulisi saada voimaan ennen vuoden 2024 kalastuskauden alkua
  - Muutettu kalastussääntö tulee voimaan seuraavan kuukauden ensimmäisenä päivänä sen jälkeen, kun molemmat maat ilmoittaneet toisilleen nootilla kansallisten hyväksymismenettelyiden loppuunsaattamisesta
  - Eduskunnan vastaus huhtikuun alkuun mennessä
- Jos eduskunta ei hyväksy esitystä, sovelletaan kansallisia säädöksiä Suomessa ja Norjassa tai jatketaan vuoden 2017 kalastussäännön voimassaoloa (monivaiheinen prosessi)